

Havfruen, jungellek og klatring – En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek

Merete Lund Fasting

Denne artikkelen er skrevet med utgangspunkt i mitt doktorgradsarbeid *Vi leker ute* (Fasting, 2012), og avhandlingen er nå også publisert som bok (Fasting, 2013). I dette arbeidet har jeg forsøkt å nå inn i barnas lekeverden. Jeg har forsøkt å nærme meg leken med undring og nysgjerrighet, og da med det utgangspunktet at leken er flertydig og uforutsigbar. Utvalget var fem jenter og fem gutter i en 5. klasse i en by sør i Norge. Hvordan skulle jeg få innsikt i barnas lekeverden utendørs og i deres nærliggende lekeområder? Det som var helt sikkert, var at jeg måtte være nær barna i deres lek på deres lekesteder. Det var også viktig for meg å se barna i lek i ulike kontekster for å få et bredest mulig grunnlag til å kunne si noe om deres lek og deres relasjon med deres lekesteder. Derfor valgte jeg å være sammen med barna både i skoletida og på fritida. Det er barnas egen initierte lek som har vært det sentrale i prosjektet, og derfor var jeg sammen med barna på tidspunkter da barna i stor grad selv bestemte hva de skulle gjøre. I skoletida var dette i friminuttene og i skogen med klassen. På fritida var jeg sammen med barna utendørs rett etter skoletid. Det har stått sentralt at dersom en skal prøve å forstå barnas verden og handlinger, må en se dem i relasjon til de fysiske omgivelsene og de sosiale sammenhengene de inngår i. Jeg vil i denne artikkelen presentere og drøfte noen eksempler på lek og lekesteder fra mitt doktorgradsarbeid.

Fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming

I dette arbeidet har jeg tatt i bruk en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming. Fenomenologisk hermeneutikk er opptatt av levd erfaring og hvordan mennesker oppfatter fenomener. Et fenomen kan f.eks. være et tre eller en skog, og en bestemt lek er også et fenomen. Jeg har vært opptatt av å forsøke å forstå leken som et fenomen. Fenomenologisk arbeid handler om å beskrive, tolke og forsøke å forstå fenomen. Løkken og Søbstad (2006) poengterer at når det dreier seg om å forstå barn, må en både forsøke å forstå hva de sier med språket, og en må huske at språket er både verbalt og nonverbalt, og uansett er det kroppslig. Prosessen har vært preget av et åpent forhold mellom barna og meg, og vi har hele veien vært i dialog med hverandre og med stedene vi har oppholdt oss på. Både barna og jeg har vært dypt engasjert i det vi har hatt felles i dette prosjektet, nemlig leken og dens uttrykk og betydning – samt lekestedene. Min interesse for og nysgjerrighet til barnas lek og steder har gjort at jeg på mange måter har blitt revet med i de situasjonene jeg var sammen med barna; jeg har vært helt og fullt til stede i situasjonene.

Innenfor en fenomenologisk-hermeneutisk tradisjon er en opptatt av det konkrete og det essensielle ved et fenomen. Det å utføre fenomenologisk forskning er å stille spørsmål fenomenologisk, og essensen her er ifølge Gadamer (2004) å ha et åpent perspektiv slik at fenomenet kan vise seg. Gadamer vektlegger at det å utføre et fenomenologisk-hermeneutisk arbeid krever at en er genuint interessert i det en driver med. Bare da kan en klare denne prosessen som krever at en er åpen og engasjert, og at en fører en samtale med seg selv i prosessen. Fenomenologien og hermeneutikken har et helhetlig syn på verden. Med en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming kunne jeg drøfte barnas lek, opplevelser og deres relasjon til deres steder på en helhetlig måte.

Å betrakte lek ut fra en fenomenologisk tilnærming startet på 1930-tallet med blant andre nederlenderen Buytendijk. Buytendijk (1933) knytter den opprinnelige, primære leken til det barnlige, der en ikke har mål for leken. Buytendijk (1933) betrakter leken som meningsfulle handlinger og er opptatt av kroppslig bevegelse og den mening som ligger i ethvert kroppslig uttrykk. Videre er han opptatt av at menneskers handlinger og bevegelser vil følge kulturelle mønstre, og at en må ta hensyn til den konteksten leken opptrer i. Her står det sentralt, slik Buytendijk (1933) skriver om, å få tak i lekens spontane karakter. Hvordan beveger barna seg i lek, og hvordan uttrykker leken seg?

Det å ha et fenomenologisk-hermeneutisk perspektiv på barns lek innebærer at man finner lekens vesentlige karakteristika i bevegelsen hit og dit.

Etter hvert som jeg jobbet med avhandlingen, ble jeg mer og mer bevisst på at jeg ikke måtte kategorisere og dele opp den forståelsen for lek og steder som barna formidlet til meg, for mye. Mange har skrevet om lek, og det vanlige har vært å dele leken opp i ulike former for lek, som bevegelseslek, konstruksjonslek, rollelek, regellek osv. Mitt doktorgradsarbeid (Fasting, 2012) og denne artikkelen er et oppgjør med det å alltid skulle gjøre denne oppdelingen av lek i ulike former. I kraft av mitt fenomenologiske blikk ser jeg både bevegelseslek og fantasilek i samme lek. Leken fødes gjerne av den levende bevegelse. Bevegelse er ikke bare fysisk, energisk og inneholder grove bevegelser, men i bevegelsen hit og dit utvikler leken seg, og i bevegelsen finner en gjerne lekens vesentlige karakteristika. Dette vil jeg komme mer inn på når jeg senere i artikkelen skal ta for meg jungelleken.

Jeg har forsøkt å nærme meg barnas forståelse gjennom dialog. Dette har jeg gjort ved at jeg har vært nær barna og forsøkt å ha en dialog med dem ved å snakke med dem og ved å kommunisere kroppslig med dem på deres lekesteder. Jeg har gitt dem kommentarer, og de har gitt meg innspill, jeg har stilt dem spørsmål, og de har svart meg både gjennom kroppslig å vise meg mer av sin lek og ved å svare verbalt på mine spørsmål. Prosessen har vært preget av stort engasjement både blant barna og meg og i dialogen mellom oss. Steinsholt (2010) hevder at forståelse er noe som skjer ved at den som forstår, blir trukket inn i en hendelse hvor meningen viser seg. Forståelsen er noe som blir til i en prosess hvor barna og jeg beveger oss hit og dit i tilknytning til det vi forsøker å forstå. Mitt utgangspunkt er at barna er i et dialogisk samspill med sine omgivelser. Leken finner sted og utvikler seg i dialogen mellom mennesker og i dialogen mellom mennesker og steder.

Både jentenes og guttenes lek bærer preg av at de beveger seg mye, og i leken er barna i kroppslig dialog med omgivelsene (Fasting, 2012). Buytendijk i Åm (1989) understreker at barns iboende bevegelsestrang og spontanitet er viktige sider ved lekens dynamikk. Den barnlige organismens forhold til omgivelsene er avgjørende for lekens dynamikk (Åm, 1989). Åm fokuserer her både på leken, de lekende og lekestedet og at det her skjer et dynamisk samspill i leken. Tyngdepunktet i lek ligger i selve det kroppslige uttrykk som skapes her og nå. «Bevægelsestrangen og retningsløsheden får barnet til at erfare den foreliggende verden på en sansemæssig måde» (Hangaard Rasmussen, 1996, s. 124). Hangaard Rasmussen er opptatt av den uhemmede bevegelsestrangen, det vil si at barna ikke kan la være å bevege seg. Ifølge Hangaard Rasmussen (1996) kan en beskrive barnlige bevegelsesmønster som «ekspressivt, livfuldt og dynamisk» (s.123). Mange av de lekene barna har vist meg at de holder på med,

er leker hvor kroppen deres utfordres og verden rundt dem settes i bevegelse. Jeg vil nå eksemplifisere dette ved å ta for meg barnas klatring i fjell og trær.

Klatring

Åtte av barna viste meg at de klatret på fritida. Den fysiske nærheten og den tette dialogen mellom barnet og fjellveggen eller treet er svært sentral i slik aktivitet. Når barna klatrer, berører de fjellet med hender og føtter, og de kjenner om fjellet er kaldt eller varmt, om det er ruglet eller glatt. De kjenner også om det er stor friksjon når de skal plassere føttene. For å komme seg videre i klatreveggen er det viktig at de stoler på de takene de har, slik at de kan slippe et tak om gangen for så å finne et nytt. Etter å ha klatret en rute i fjellet mange ganger har barna lært seg å stole på fjellveggen; de har bygd opp en trygghet og et forhold til denne fjellveggen. Dette trygghetsforholdet er tydelig når jeg observerer Siv og Maia klatrende. Når Siv skal vise Maia en ny klatrevegg, ser jeg at Maia er utrygg, og kroppen er ikke åpen, men den «lukker seg», og hun virker litt stiv og redd. Men da hun klatret i den kjente veggen litt tidligere, gikk det lekende lett. Her ser vi at bevegelsene må få tid til å tilpasse seg og utvikle seg i dialog med stedet.

Barnas kroppslige dynamikk inviterer til lek. Den barnlige bevegelsesdynamikk er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for at leken skal komme til syne. Ifølge Gadamer (2004) må et minimum av samspill eller motspill være til stede for at den barnlige bevegelsesmåte forvandler seg til lek. Her i fjellveggen leker jentene med veggen, og veggen leker med barnet. De danser i fjellveggen:

Det er en sansemæssig, nærmest dansende perceptionsmåde, der sætter verden i rytmiske svingninger. Det er kroppens åbenhed over for alt det nye i verden, den lynsnare opfattelse af formernes konstante skift og sidst men ikke mindst er det paratheden til forvandling. (Hangaard Rasmussen, 1996, s. 125)

Klatring er eksempel på lek som også kan tydeliggjøres ved å bruke Gadamers lekforståelse. Leken er ikke planlagt i forkant, men den finner sin form når barna er i fjellveggen. Fjellveggen endrer seg ut fra temperatur og vær, men også ut fra hvordan barna griper an fjellveggen og hvilken rute de velger å klatre. Jentenes selvframstilling vil også påvirkes av hvordan det går dersom de er med i en klatrekonkurranse, som Siv og Maia forteller at de er med i. Dersom de ligger først og ikke har noen konkurrenter i nærheten, vil

Birk går armgang i tre. Foto: Merete Lund Fasting

deres selvframstilling være rolig og behersket, mens dersom det nærmer seg en konkurrent, blir de preget av dette og klatrer hurtigere. Men uansett om jentene klatrer raskt av sted i veggene, utstråler Siv og Maia en trygghet når de er i denne klatrevæggen. Siv og Maia sin klatring i klatrevæggen på fritida har karakter av kroppslig beruselse. Dette skjer blant annet ved at jentene setter deres likevektsans på prøve. I klatringer eksperimenterer barna med kroppens grenser og muligheter, og gjennom denne eksperimenteringen utvikler de kroppsbeherskelse og stedsforståelse. Relasjonen mellom barna og deres steder utvikler seg gjennom erfaring og utprøving.

Leken der Birk gikk armgang utover greina på treet og hoppet ned i skråningen med stein, bærer preg av en mer ekstrem og dristig utprøving av kroppen og omgivelsene. Dette var kanskje den leken som var mest risikofylt, og der den kroppslige kraftutfoldelse var tydeligst. Gjennom denne leken fikk en se hvor godt samstemt en kropp kan bli med et sted, og Birk klarte å sette ord på noe av dette: «ikke bøye for mye i knærne, for da får du knea oppi kjaka». Det sitter i kroppen! Han har prøvd og erfart dette mang en gang. Her er utfallet av leken mer usikker, og dette gjør at en trenger kroppslig erfaring og en del pågangsmot for å gjøre dette. Birk sier også at det ikke er noen andre som tør å være med på denne leken, og derfor gjør han den alene. Disse kroppslige erfaringene og tette båndene som er mel-

lom barna og noen av deres steder, gjør også at de følelsesmessig er knyttet til sine steder. Birk fortalte meg om favoritt-treet sitt, hvor han hadde gjort denne aktiviteten tidligere. Han var følelsesladet da han snakket om dette treet, som naboen sagde ned for å få mer sol. I dette gamle treet var det svært annerledes å slippe greina, for da landet han ikke i bakken med alle steinene, men rett i komposten.

Barnas kroppslige uttrykk henger sammen med hvilke steder de oppholder seg på. Bevegelsene skapes i forholdet mellom barnet og omgivelsene. Maia kan virke litt stiv og stille, og det er som om hun noen ganger kje-der seg i lek på skolen. Men på fritida er kroppen hennes lekende lett. Hun uttrykker at hun på fritida opplever en intens glede bare ved å være i bevegelse i kjente omgivelser sammen med dem hun ønsker å være sammen med. Når hun beveger seg i disse omgivelsene, har hun en annen rytme enn hun hadde da jeg observerte henne i skoletida. De andre barna beveger seg også med en spesiell rytme på sine lekesteder. De har sin egen rytme.

Det at barna er i bevegelse, gjør noe med persepsjonen mellom barna og stedet de leker på. Når Birk beveger seg i greina på treet, endrer greina seg ettersom barna beveger seg videre: Kroppen må hele veien være i dialog med stedet og tilpasse seg endringene. Kroppen omstiller seg og installerer seg på nytt. Persepsjonen er intens, for Birks kropp må hele tida tilpasse seg treets bevegelser. Merleau-Ponty (1994) understreker at persepsjon er en aktiv, kroppslig prosess som skjer i forhold til konteksten. Kroppen er en syntese der alle dens deler står i forhold til hverandre. Gjennom at barna leker på disse stedene, installerer de seg her, og kroppen blir vant til disse stedene. De blir fortrolige med hvor ting er i verden, f.eks. hvordan det er å holde i greina, hvor det er best å lande når en hopper ned, hvor det er løse steiner, osv. Merleau-Ponty (1994) er opptatt av at barn opplever og erfarer omgivelsene gjennom kroppen, og han fremhever at bevisstheten er kroppslig. Barna i min undersøkelse hadde en slik kroppslig tilnærming til sine lekesteder: Deres lekesteder er en del av deres kroppslige kunnskap.

Når Siv og Kari klatret i klatreveggen, og når Birk klatret i treet, utspilte leken seg slik at det noen ganger kunne se ut som om stedet lekte med barna. Barna beveget seg i dialog med fjellveggen og treet, og det kunne være vanskelig å skille barna fra deres lekesteder. Kroppslige opplevelser kan noen ganger gi en opplevelse av at en er ett med stedet, og at en går helt opp i aktiviteten.

Fantasiens bevegelse

Jeg stod på bakken og så på Siv som klatret rett oppover klatreveggen like ved huset hennes. Plutselig hørte jeg en hvinende lyd fra Siv «jiiihiiii», og jeg forstod at hun hadde blitt en indianerjente. Når hun klatret fikk hun et strå i håret, og da skjedde forandringen... (fra logg, Fasting, 2012)

Her ble indianerleken født gjennom Sivs bevegelse og ved at dette strået festet seg i hennes hår. Abram (2005) hevder ut fra sitt fenomenologiske perspektiv at fantasi er en egenskap ved kroppen og sansene. Fantasi er ifølge ham en metode eller måte sansene bruker for å få kontakt med de tingene vi ikke umiddelbart sanser. Det usynlige kan bli synlig for oss gjennom kroppen. Dersom en skal kunne forstå persepsjonen, må en være åpen og ha forståelse både for det kroppslige og for fantasiverdenen til barn. Verken den som oppfatter, eller det som oppfattes, er passivt i persepsjonsøyeblikket. Fantasi er ikke en separat mental evne, men en får kontakt med fantasien gjennom kroppen og sansene (Abram, 2005). «Den barnlige hukommelse og fantasi er et kroppslig potensiale, der ligger der og venter i hænderne og fødderne. Det er på denne måte, at barn erfarer verden» (Hangaard Rasmussen, 1992, s. 89).

Jungelleken

Jeg vil nå ta for meg jungelleken, og her var også fantasiens bevegelse tydelig. Stedet hvor de lekte jungellek, bestod av skrenter, høydedrag og trær av variert størrelse. Her er det både eiketrær, bjørk og furu, og terrenget er veldig variert. Siv og Kari hadde fortalt meg om denne leken, og jeg var så heldig at jeg fikk observere dem da de var i denne leken den ene dagen i skogen med klassen. Denne leken bar preg av fantasielementer, og jentene beveget seg mye: De løp, snurret rundt trær, lå stille på fjellet og gikk rundt.

Siv og Kari beveget seg mye rundt. De lekte jungel lek, sa de og de var på tur i jungelen med foreldrene sine. Men så ble de borte fra foreldrene sine og de ble alene igjen i skogen, men så fant de en snill stamme som tok vare på dem. Plutselig var de under vann, sa de, for det kom en tiger. Siv går gjerne først og gir innputt til leken og Kari kommer etter. De beveget seg rundt på området og de klatret opp skrenter, og satte seg inntil tre. Jeg observerte at de ikke var sammen med de andre barna når de lekte slik i skogen. Siv satt helt inntil en stamme når de fortalte om at det var noen snille stammer som tok vare på dem. (fra logg, Fasting 2012)

Det er bare Siv og Kari som leker denne leken, og det er denne leken de oftest leker når de er her i skogen med klassen, forteller de. Barnas kroppslige uttrykk viser at de lot seg overraske av tigerne som plutselig var der, og av at de plutselig var under vannet. Ansiktene deres viste at de var redd tigerne. De går fremover mens de lager svømmebevegelser med hendene, og når tigreren nærmet seg, går svømmebevegelsene fortere. Jeg forstår ikke helt at de svømmer fra tigrerne, for jeg hadde fått inntrykk av at tigrerne var snille, men senere forstår jeg at det finnes både slemme og snille tigre i leken. Endringene i leken skjer fort, noe som uttrykkes i barnas bevegelser. Leken går hit og dit, det skjer nye ting i leken, og leken endrer plutselig karakter (Gadamer, 2004). De løper ikke langt før de stopper, og de bruker ikke veldig store områder i leken. Jentene oppholder seg mest innenfor en radius på om lag 25 meter, og kanskje er noe av grunnen til dette at her har de området for seg selv. Her var det i liten grad andre barn som oppholdt seg disse dagene i skogen.

Det er snakk om en hendelse som vi fanges inn i. All lek er som sagt å bli lekt. Lekens orden griper tak i den som leker og gir deltagerne en følelse av letthet og frihet fra de byrdene som kreves for å ta initiativ. Ut fra dette bør vi ikke trekke den slutning at de som leker, blir passive i leken. (Steinsholt, 2010, s. 113)

Det er noe av dette som skjer i jungelleken. Jungelleken bare skjer uten anstrengelse når jeg observerer dem her i skogen, og her i skogen har begge jentene en slik åpenhet til å la seg rive med. Jentene var oppslukt av leken, og de lot seg bli lekt med: Leken kastet sin trolldom over dem, slik Steinsholt og Øksnes (2006) uttrykker det.

Vi pleier å begynne med at vi blir forlatt inne i skogen, også er det mye skummelt som skjer slik at vi får de innfødte etter oss og av og til kommer det ville dyr, så finner vi av og til noen gode stammer som vi pleier å bo litt hos. Ja, mye sånn rart, sier Kari. (Fasting, 2012)

Steinsholt (2010) poengterer at leken oppstår midt imellom de lekendes samspill med hverandre, og dette stemmer godt med hvordan denne leken utvikler seg. Siv og Karis samspill og måten de kommuniserer med hverandre og omgivelsene på, er sentral for leken. De har blikk-kontakt, og de er fysisk nære hverandre i leken. Jentene kommuniserer med stedet: De sitter på bakken og på fjellet, de ligger på berget, de svinger seg rundt treet, og de går og løper i skogen. Siv initierer leken i større grad enn Kari når jeg observerer dem. Jeg tolker det slik at Sivs kropp er mer åpen for å oppfatte

og tolke verden med lekende fantasi. Sivs lek er mangfoldig, og den går ofte nye og uforklarlige veier. Hun persiperer verden på en lekende måte. Barna vist meg at fantasien dukker opp i møtet mellom barna og stedet.

Da jeg kom bort mot jentene, uttrykket de først med kroppen sin at de syntes det var litt gøy, men så endrer det seg, og ansiktsuttrykkene deres viser at de er forskrekket når jeg kommer mot dem, for jeg tilhører en slem stamme. De sier: «*Du må gå bort, for du hører til en annen stamme, du hørte ikke til hos oss*». Da beveget jeg meg litt bort fra dem. Jeg ser at de løper gjennom skogen og tar tak i et lite bjørketre med ene armen, og de svinger seg rundt. Siv først, og Kari kommer rett etter, og de smiler og ler. Leken er god og spennende for dem. Dette må virkelig være lek. «...leg oprindeligt er blevet forbundet med en *flimrende bevægelse, en bevægelse hid og did, at hoppe og springe af glæde*» (Hangaard Rasmussen, 1992, s. 51). Det er noe av det samme som skjer med disse jentene i skogen. Leken der Siv og Kari føres hit og dit, skjer bare noen ganger, og når de først «kastes» ut i leken, trenger de ikke reflektere over hva og hvor de skal leke, for det er leken som fører dem. Barnas blikk, kroppsspråk og kommunikasjon med stedet og hverandre viser at de kjenner leken godt, og at de er glade i denne leken. De har en leken holdning, og bevegelsene deres kan beskrives som sammenhengende, og i leken fremstiller de en stemning. Gadamer (2004) uttrykker at en i leken kan innta en bestemt rytme eller stemning, og her i skogen når barna leker jungelleken, er det en spesiell stemning. Du kan se at barna har en tilknytning til stedet de leker på. I denne leken observerer jeg at leken svinger seg av sted med jentene. Det at de forteller at de leker denne leken igjen og igjen her i skogen, viser i hvilken grad denne leken og dette stedet er så betydningsfullt for dem.

Barna prøver ut ulike selvfremstillinger i jungelleken. De ligger på berget, de snurrer rundt treet, de sitter inntil stammen, og deres ansiktsuttrykk, kroppsspråk og rytme uttrykker om de er i nærheten av en snill stamme eller snille dyr, eller om det er noe farlig i nærheten. Når de møter snille stammer, beveger de seg rolig og avslappet, men plutselig får jentene de innfødte etter seg: Da flykter de av sted ved at de løper bortover i skogen. Jeg kjenner meg igjen i det Steinsholt (2010) skriver om; barn leker mellom det fremmede og det fortrolige. Jentene leker denne leken igjen og igjen. De kjenner stedet og leken, men leken utvikler seg og er kreativ og eksperimentell. Lekens karakter viser seg blant annet når jentene bruker kroppen til å uttrykke spenning og følelser. Når de er redde, uttrykker kroppen dette ved at de krymper seg litt sammen: De skjuler hodet med hendene, og det er bare så vidt de tør å kikke frem. Når de leker og koser med tigerne, er kroppen derimot full av liv og energi og de uttrykker dette ved å

bevege seg lett og ledig. Ifølge Gadamer (2004) er dette ulike selvframstillinger.

Jeg beveger meg nærmere jentene igjen. De oppholder seg ved berget og forteller at de er hos en snill stamme. Jeg forsøker å bevege meg dynamisk og i dialog med barna for å finne ut hvor nær dem jeg skal gå.

Så legger de seg ned på berget på ryggen tett inntil hverandre, og Siv har armene ned langs siden, mens Kari holder hendene på magen. Kroppene deres virker avslappet selv om de ligger rett på det harde fjellet, og de ser rett opp i himmelen og jeg opplever blikket deres som drømmende og de smiler. Siv ligger bare 20 cm fra et stup på nesten fire meter... (fra logg, Fasting 2012)

Siv er vant til å klatre i bratte fjellvegger og lar seg ikke skremme av å ligge rett ved en fjellskrent. Det var ikke mange skyer å se på himmelen denne dagen, og da jeg spurte hva jentene så på når de lå slik, så de rart på meg. De så opp i himmelen, og de sa det på en sånn måte at det måtte jeg vel forstå. De utstrålte at de var «til stede», og de var fornøyde, de smilte, og de var så rolige. Hva sier dette om deres kommunikasjon med stedet? Barna utstråler en følelsesmessig innstilling til sine omgivelser når de ligger slik på ryggen i denne leken: De er følelsesmessig berørt, grepet av noe. Det er kanskje slik at de blir grepet av å ligge slik, tett ved siden av hverandre, to bestevenninner der de har omgivelsene så tett innpå seg. De har fjellet rett under kroppen, og de har hele himmelen over seg.

I jungelleken fremstiller både Siv og Kari seg så naturlig. Gadamer (2004) uttrykker at selvframstilling er lekens egen bevegelse, og Siv og Kari sin selvframstilling i denne leken er tydelig preget av at de har et forhold til stedet, og de har erfaringer og opplevelser fra å ha vært her mye tidligere. Ifølge Steinsholt (2010) blir barna gjennom leken seg selv ved at de eksperimenterer med å være noe annet enn seg selv. Gjennom bevegelse og nye erfaringer endrer barnas forståelse seg. Etter å ha beveget seg rundt på ulike steder her i skogen har de mange erfaringer som de bruker i leken. Barna har erfart de ulike områdene og hvordan de kan bruke dem, og de har erfaring med hvilke dyr de kan møte i jungelen. Jentene forteller:

Ja, det som Kari sa er jo sant også når vi kommer oss til den folkestammen så av og til er det jo tørke så da må vi gå under vann og under en sti også inn i et tett hus der det ikke var vann, under jorda. Og så der måtte vi nesten vente i et halvt år, det tar jo kjempekort tid den leken da, når vi kom opp igjen da fant vi hver vår tigerunge, så oppdrar vi de, og lærer dem å snakke og etterpå synes vi det var kjempekjedelig (Siv). (Fasting, 2012)

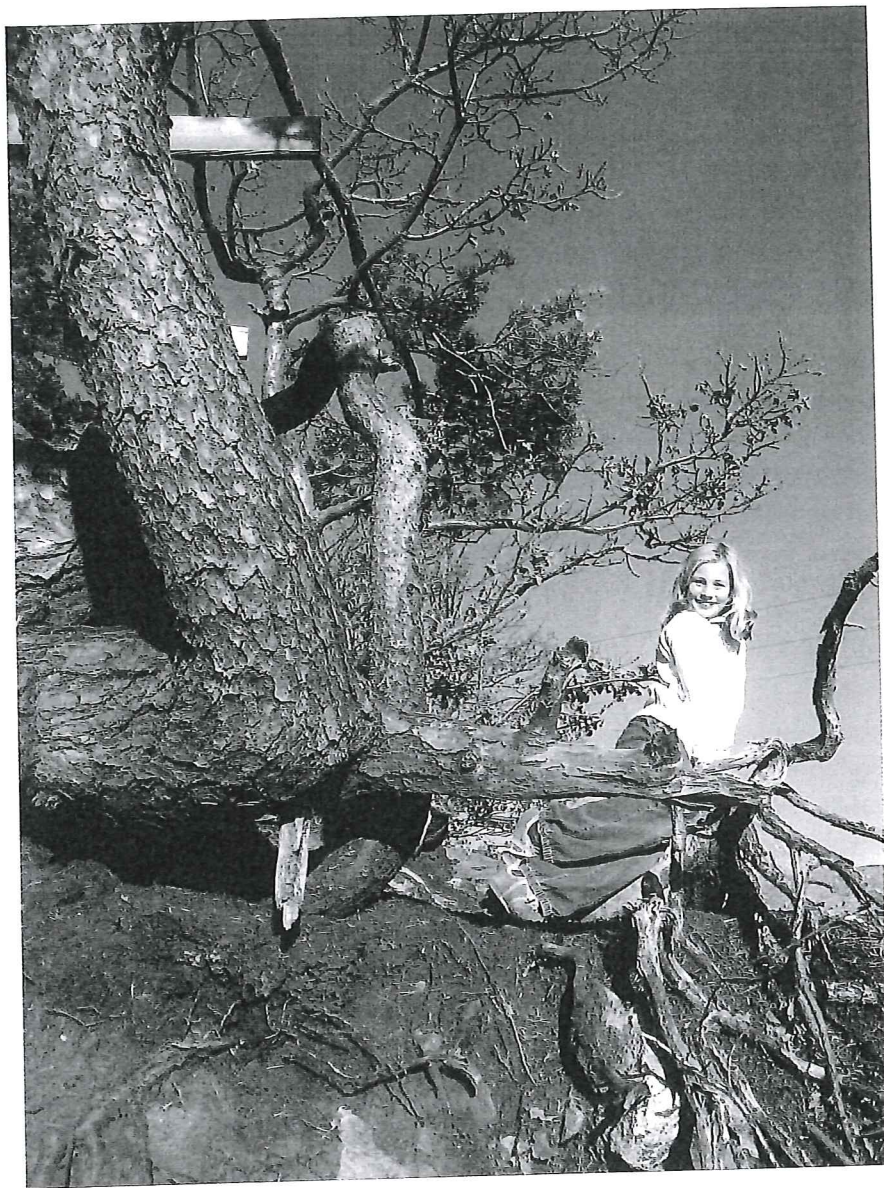
Så slutter leken plutselig, og ifølge jentene ble leken kjedelig. «Hva var kjedelig?» spør jeg. «*At vi fikk de tigrerne; så da gadd vi ikke å leke det mer*» (Siv). Da er begge barna tilbake i den gnostiske eller virkelige verden. Jungelleken er avsluttet, og jentene beveger seg nedover mot vannet.

Havfruen

Siv elsker å leke, og hun kunne plutselig forsvinne inn i lekeverdenen og være fanget i leken. Siv sin lek var genuin og ekte, og hun ga meg en rekke sterke opplevelser når hun formidlet sin lekeglede. Hun er ekspert på å gjøre endringer i leken underveis. Hun overdriver, forminske, lager kraftige bevegelser eller myke bevegelser ut fra hvilke dyr hun leker at hun er, og ut fra hvilke kontekster hun er i. Hun forteller mye om sine opplevelser av stedet gjennom sitt kroppsuttrykk. Hun har noen ganger forsiktige bevegelser, for tenk om tigrerne faller i vannet, men så kommer det en snill stamme og redder dem, så da kan de slappe av, og kroppen hennes er helt avslappet.

Jeg vil nå ta dere med til Sivs nærområde og en lek og et lekested hun viste meg her. Siv beveget seg bortover klatreveggen litt foran meg, og plutselig inntar hun denne stillingen, og så sier hun: «Merete, hva tror du jeg er nå?»

På bildet ser vi Siv som har inntatt stillingen som havfrue. Det er antagelig ikke tilfeldig at hun inntar denne stillingen akkurat her ved dette furutreet. Dette treet har en noe uvanlig vekstform: Stammen går først utover og så oppover. Det skyldes kanskje tidligere hendelser i treets liv, f.eks. endringer i jorda og nedpressing av stammen. Treet har så forsøkt å vokse oppover igjen – som er det naturlige – og har nå et flott uttrykk: utoverlent, oppadstigende, dristig, modig og fullt av selvtillit. Treet har gjenvunnet balansen og optimismen. Kanskje Siv intuitivt sanser treets kraft, og kanskje hun påvirkes av den lille greina som strekker seg frem, og som kan minne om en havfrue? Hva betyr så det at en har en slik opplevelse her oppe i fjellskrenten for Sivs relasjon til dette stedet? Kanskje får hun et forhold til steder hvor hun har hatt denne opplevelsen? Denne situasjonen der Siv plutselig var en havfrue, tolket jeg som en helt spesiell situasjon. Det at hun inntok denne stillingen plutselig, gjorde at stedet og kroppen plutselig var en helhet. Det var antagelig ikke tilfeldig at dette skjedde akkurat her, tenker jeg, for det skjedde så naturlig? Kanskje hadde det skjedd noe lignende på dette stedet tidligere? Gadamer (2004) og Merleau-Ponty (1962) er opptatt av at mennesker har et kreativt og poetisk forhold til virkeligheten, og i Sivs lek

«Jeg er en havfrue» (Siv). Foto: Merete Lund Fasting

og hennes relasjon til hennes lekesteder blir dette tydelig. Det at Siv blir en havfrue, fødes av den lekende bevegelse. Det er en særlig måte å persipere verden på. Siv persiperer verden med et blikk for lek.

Min forskning viser at når barnas lek er preget av fantasielementer, bruker barna i stor grad lekesteder hvor de kan gjemme seg litt bort. Det var nesten uten unntak faste barn som lekte disse lekene sammen. Det at barna

i dette prosjektet lekte mye i naturområder, kan være en av grunnene til at deres lek ble så oppfinnsom.

At en finner mange gjemmesteder i naturområder, og at det er mange muligheter til lek i naturområder, er noe av grunnen til at det i større grad skjer fantasifull lek i naturområder enn på tilrettelagte lekeplasser. I naturområdene var det «poetiske» og det «mytiske» ved stedene mer tydelig. I dette legger jeg at i et naturområde kan en ha mange muligheter til hvordan en forstår og tar stedet i bruk. Et eksempel er at en kan klatre i et tre, men en kan også sitte oppe i treet, og treet kan inspirere deg til å bli indianer eller en havfrue. I mitt doktorgradsarbeid fant jeg at barnas lekesteder i natur i stor grad hadde en stemning eller atmosfære som inspirerte barna til å bruke sin fantasi og være oppfinnsomme. Jeg fant at barna er mer skapende når de oppholder seg i naturområder, enn de er når de er på tilrettelagte lekeplasser.

Lekens kjerne

At lek er noe som blir gjort med oss, at den er altoppslukende, synes jeg er beskrivende når Birk klatrer i treet, når Siv og Kari er i jungelleken, og når Siv blir en havfrue. De var plutselig «fanget» av denne leken. «Når vi er fanget av leken og lar den føre oss på stø kurs mot ville veier, mener Gadamer at vi har kommet frem til en tilstand som han kaller selvforglemmelse, at vi er på utsiden av oss selv» (Steinsholt, 2010, s. 113). Slik disse barna formidler disse fenomenene, så går de noen ganger så opp i leken at en kan si at det er leken som leker med barna. Leken bygger på tidligere lek, men plutselig skjer det noe overraskende: Plutselig kommer det en tiger, eller plutselig blir Siv en havfrue. Barna har vist meg at de i sin lek bruker kroppen til å underbygge hvem de er, og hva de leker. Leken foregår i stor grad på et ikke-verbalt nivå, og kommunikasjonen skjer kroppslig. De bruker blikk, kroppsspråk, holdninger, aktiviteter og ulike former for bevegelser til å kommunisere med hverandre og stedet. Leken blir til i dialogen med stedet og de som er i leken – her fremstiller leken seg. Lekens bevegelser hit og dit viser seg som en uforutsigbar dynamikk som ingen av de lekende har herredømme over. Hele kroppen er engasjert i aktivitetene – leken er altoppslukende. Antagelig har det en betydning at dette er leker de leker igjen og igjen på disse stedene – de er kjent med omgivelsene og bevegelsene. Kroppen har leken og stedet «i seg», og de kan «flyte av sted». Barna viser et inngående og dypt engasjement i leken, slik Steinsholt (2010) skriver om.

Leken blir overgripende i den forstand at de som leker «mister seg selv» i den og lar seg bevege som alvorlige og fullt engasjerte kroppslige deltagere... Det å være i leken krever at vi er fullstendig oppslukt sammen med andre som også er forhekset og i lekens vold. Og dette er spennende og ikke minst pirrende for de som er involvert. (Steinsholt, 2010, s. 113)

Øksnes (2010) sier at Åm, Hangaard Rasmussen og Steinsholt har skrevet om lek på en helt annen måte og ut fra helt andre perspektiver enn det andre leketeoretikere har gjort. I deres tilnærminger kommer lekens flertydighet frem, hevder Øksnes (2010). Gadamer (2004) uttrykker at lek er en form for energi. Dette at lek er en form for energi, er en forståelse som jeg ser stemmer godt overens med hvordan barna i mitt prosjekt formidler sine leke-opplevelser. Flere av lekene barna har vist meg, består i stor grad av lystbetonte bevegelser, og de har en utvikling i og veksling mellom form og intensitet.

Barna uttrykker overfor meg at de noen ganger er fanget i leken på en slik måte at en kan sammenligne den med en fest som inntar en bestemt rytme eller stemning (Steinsholt, 2010). Stedets stemning vil kunne påvirke lekens rytme og stemning. Denne dialogen mellom leken og lekestedet var tydelig i barnas lekeverden. Barna lot seg inspirere av lekestedet, og de lot leken påvirkes av stedets muligheter.

Det var tydelig for meg at barna opplevde at lekestedene i naturområder var mangfoldige og ga dem mange lekemuligheter. Når barna var i naturområder, var det flere muligheter for leker med «feststemning», slik som jungelleken og klatringen i fjellveggen for Maia og Siv, og når Birk går armgangen utover greina. Naturområder er uforutsigbare og gir mulighet til utforskning. I disse lekene lar barna seg rive med, og stedets karakter og relasjonen mellom barna og stedet har noe å si for at dette skjer. Åm (1989) sier at samspillet, selvforglemmelsen og hengivelsen driver leken fremover, og dette stemte godt med det jeg observerte i barnas lek. Kanskje kan det at leken i stor grad skjer i naturområder, gjøre noe med lekens bevegelsesformer.

Avslutning

Jeg håper jeg med denne artikkelen har klart å få frem noe av lekens spontane karakter, hvordan den viser seg i barnas bevegelser, og hvordan den uttrykker seg. Barna viste meg at omgivelsene er avgjørende for leken, og at de selv har en følelsesmessig innstilling til omverdenen. Deres lek er preget av frihet, letthet og glede, og de er fanget og oppslukt av leken. Barna formidlet at de hadde en enorm bevegelsesglede, og ofte var de veldig oppfinnsomme på sine lekesteder. Hvilke muligheter har barn i dag til å leke egen initiert lek i skoletida og på fritida? Har de tilgang til spennende lekesteder som inspirerer dem til lek? Det er viktig at vi som foreldre og pedagoger argumenterer for at barn skal få beholde og få tilgang til spennende lekesteder. Aktivitetsområder som klatrestativ, klatrevegger, slenger, turnapparater, sykkelløyper og løsmateriale til bygging er noen eksempler på hva en kan tilrettelegge av kreative lekeplasser i skolegårder, barnehager og i nærmiljø. Men det viktigste er, ifølge barna i denne undersøkelsen, å ta vare på så mange naturområder som mulig. Det er viktig å se verdien av naturområder og la barn ta disse områdene i bruk.

Jeg håper beskrivelsene av barnas lek i dette arbeidet kan være med på å minne oss alle på at barnas lekeverden er betydningsfull og verdifull i seg selv. Ikke for at barna skal bli gode voksne, men fordi leken er god for dem her og nå. Leken har en egenverdi. Kanskje flere av oss oftere skulle tenke tilbake på hva og hvor vi likte å leke som barn. Slik kan vi forsøke å erindre den følelsen vi hadde når leken og stedet vibrerte i våre kropp.

Litteraturliste

- Abram, D. (2005). *Sansenes magi: å se mer enn du ser: persepsjon og språk i en mer-enn-menneskelig verden*. Oslo: Flux forlag.
- Buytendijk, F.J.J. (1933). *Wesen und Sinn des Spiels*. Berlin: Kurt Wolf Verlag.
- Fasting, M.L. (2012). «Vi leker ute!»: en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek og lekesteder ute. (Doktorgradsavhandling). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Fasting, M.L. (2013). *Vi leker ute! En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek og lekesteder*. Oslo: Novus forlag.
- Gadamer, H.G. (2004). *Sandhed og metode: grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Århus: Systime.
- Hangaard Rasmussen, T. (1992). *Orden og kaos: elementære grundkræfter i leg*. Brøndby: Semi-forlaget.

- Hangaard Rasmussen, T. (1996). *Kroppens filosof: Maurice Merleau-Ponty*. Brøndby: Semi-forlaget.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2006). *Observasjon og intervju i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Merleau-Ponty, M. (1994). *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax.
- Steinsholt, K. (2010). Vi må miste oss selv for å finne oss selv igjen. Lek, erfaring og danning hos Hans-Georg Gadamer. I K. Steinsholt & K.P. Gurholt (red.), *Aktive liv: idrettspedagogiske perspektiver på kropp, bevegelse og dannelse* (s. 101–119). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Steinsholt, K. & Øksnes, M. (2006). Lekens spilleglede. I H. Sigmundsson & J.E. Ingebrigtsen (red.), *Idrettspedagogikk* (s. 81-94) Oslo: Universitetsforlaget.
- Øksnes, M. (2010). *Lekens flertydighet: om barns lek i en institusjonalisert barndom*. Oslo: Cappelen Damm.
- Åm, E. (1989). *På jakt etter barneperspektivet*. Oslo: Universitetsforlaget.